

3.1. Gaeltacht Chorca Dhuibhne: Cúlra

Is ceantar Gaeltachta é leithinis Chorca Dhuibhne a shíneann ó Áth na Leac ar theorainn Lios Póil agus Abhainn an Scáil siar chomh fada le Dún Chaoin agus siar arís dtí na Blascaodaí. Aniar arís ansan thar pharóiste an Fheirtéaraigh soir i dtreo Chnoc Bréannain agus síos thairis chun an Leith Triúigh agus paróiste an Chlocháin. Tá formhór an cheantair seo áirithe mar cheantar Gaeltachta ón gcéad iarracht a dhein Coimisiún na Gaeltachta sainiú a dhéanamh ar na ceantair Ghaeltachta in 1926, cé nár áiríodh paróiste Chlochán Bhréanainn sa Ghaeltacht go dtí 1974. Bhí idirdhealú riamh (1926 i leith) sa sainiú Gaeltachta (i gCorca Dhuibhne agus sna ceantair Ghaeltachta eile ar fud na tíre) idir ceantair ina raibh an Ghaelainn in uachtar iontu (fíorGhaeltacht) agus ceantair eile ina raibh an Béarla in uachtar iontu ach ar chainteoirí dúchais cuid bheag den phobal go fóill (BreacGhaeltacht). Tá an t-idirdhealú san fós le brath go láidir sa cheantar Gaeltachta seo, idir na paróistí is faide siar sa leithinis ina bhfuil an pobal is láidre ó thaobh labhairt laethúil na Gaelainne de agus na ceantair timpeall ar agus lastoír de phríomhbhaile na leithnise, an Daingean, atá níos laige ó thaobh labhairt laethúil na Gaelainne de.

3.2. Gaeltacht Chorca Dhuibhne inniu: Próifíl Shochtheangeolaíoch

Is féidir ceantair teanga dhifriúla a aithint i gCorca Dhuibhne a thagann le pátrún na gcatagóirí Gaeltachta de réir mar a leagadh amach iad i staidéir Ghaeltachta éagsúla le tamall de bhlianta anuas. Aithníodh trí chatagóir Gaeltachta, Catagóir A, Catagóir B agus Catagóir C (in *Staid Reatha na Scoileanna Gaeltachta*, 2005 agus *An Staidéar Cuimsitheach Teangeolaíoch ar Úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht (SCT feasta)*, 2007) bunaithe ar chéatadán an phobail a labhair an Ghaelainn go laethúil iontu agus ar chéatadán na dteaghlach a ghnóthaigh Scéim Labhairt na Gaeilge (SLG) (scéim rialtais ar cuireadh deireadh leis in 2011).

De réir an SCT (2007), is ionann ceantair Chatagóir A agus ceantair ina bhfuil breis is 67% dá ndaonra iomlán ina gcainteoirí laethúla Gaelainne agus 65% d'iomlán na dteaghlach i dteideal deontas SLG. Ceantair Chatagóir B is ea na ceantair ina bhfuil idir 44-66% ina gcainteoirí laethúla Gaelainne agus 30% de na teaghlaigh ar a laghad i dteidil SLG agus ceantair chatagóir C is ea na ceantair ina bhfuil faoi bhun 44% ina gcainteoirí laethúla Gaelainne agus inar ghnóthaigh 10% -30% de na teaghlaigh SLG.

De réir na gcritéar seo agus bunaithe ar fhiúirí Dhaonáirimh 2011, tá 5 thoghcheantar de chuid Limistéar Pleanála Teanga Chiarraí Thiar i gCatagóir A, 4 cinn i gCatagóir B, agus 5 cinn eile i gCatagóir C (Féach Táblaí 3.2, 3.3 agus 3.4 thíos). Tá daonra 6,714 duine 3bl+ ag maireachtaint sa Limistéar Pleanála Teanga ar fad, le 1,727 duine (3bl+) sna ceantair teanga is láidre, 1,212 sna ceantair atá i gCatagóir B agus 3,775 sna ceantair atá i gCatagóir C (Tábla 3.1)

LPTCT le chéile	Catagóir A	Catagóir B	Catagóir C
6,714	1,727	1,212	3,775

Tábla 3.1: Daonra 3bl + Limistéar Pleánála Teanga Chiarraí Thiar de réir Catagóir

Toghcheantar	Daonra 3bl +	CL %	RCB	%SLG 2010-11	Catagóir
Cill Chuáin	434	353 (81.3%)	233.8	36 (90%)	A
Cill Mhaolchéadair	464	349 (75.2%)	198.9	32(65%)	A
Márthain	238	170 (71.4%)	188.6	9 (50%)	A
Dún Urlann	422	313 (74.2%)	173.1	34 (87%)	A
Dún Chaoin	169	118 (69.8%)	149.1	10 (9 0.9%)	A
Iomlán	1,727	1,303 (75%)			

(Fáisnéis ón Nua-Shonrú ar an SCT (2015), Critéir na gCatagóirí de réir SCT (2007)

Tábla 3.2: Limistéar Pleanála Teanga Chiarraí Thiar: Catagóir A

Tá trí tháscaire tábhachtach chun próifíl teanga na gceantar a áireamh; dlús (%) na gcainteoirí laethúla Gaelainne: láidreacht na teanga mar theanga baile (thug gnóthachtáil SLG léargas éigin ar seo cé gur taispeánadh go minic go raibh tionchar na scoile i gceist le ar a laghad leath SLG) agus an ráta caighdeánaithe beogachta (RCB) sa cheantar (An Nua-shonrú ar an SCT, 2015 a leag amach an RCB). Is scór atá sa RCB atá bunaithe ar ghné teanga. Is comparáid atá ann idir na ceantair go léir ag cur na faisnéise/an eolais teanga go léir san áireamh agus chomh maith leis san deineann sé comparáid idir ceantair de réir aoisghrúpa.

Is 1,727 duine 3bl+ atá ag maireachtaint sna toghcheantair is láidre ó thaobh na Gaelainne de (5 thoghcheantar, Cill Chuáin, Cill Mhaolchéadair, Márthain, Dún Urlann agus Dún Chaoin) de réir Dhaonáireamh 2011. Seo ceantair ina bhfuil an Ghaeilinn in uachtar mar theanga laethúil an phobail agus go raibh SLG á fáil ag tromach na dteaghlach sula cuireadh deireadh leis an scéim. Tá cainteoirí baile sna haoisghrúpaí is óige sna ceantair seo sa bheagán, áfach, agus is é an Béarla atá in uachtar i measc na glúine óige (féach Tábla 3.5).

Tá an 4,987 eile de dhaonra Chorca Dhuibhne ag maireachtaint i gceantair ina bhfuil an Ghaeilinn mar theanga laethúil in iomaíocht ghéar leis an mBéarla nó ina bhfuil an Béarla in uachtar ar fad mar theanga an phobail/an teaghlaigh. I gceantair

Chatagóir B/C bíonn an Ghaelainn fós láidir ag leibhéal institiúideach (scoileanna/coistí/comharchumainn srl.) ach bíonn an Ghaelainn ag leibhéal an teaghlaigh an-íseal nó gan a bheith ann in aon chor.

Toghcheantar	Daonra 3 bl+	C Laethúla mar %	RCB	% SLG 2010-11	Catagóir
An Mhin Aird	370	181 (48.9%)	132.6	18 (47.4%)	B
Ceann Trá	403	213 (52.9%)	131.6	12 (36.4%)	B
Cé Bhréanainn	148	67 (45.3%)	122.2	5 (31.3%)	B
An Clochán	291	135 (46.4%)	121.2	11 (42.3%)	B
Iomlán	1,212	596 (49%)			

Fáisnéis ón Nua-Shonrú ar an SCT (2015), Critéir na gCatagóirí de réir SCT (2007)

Tábla 3.3: Limistéar Pleanála Teanga Chiarraí Thiar: Catagóir B

Toghcheantar	Daonra 3 bl+	C Laethúla mar %	RCB	% SLG 2010-11	Catagóir
Cinn Aird	346	136 (39.3%)	108	11 (39%)	C
Na Gleannta	1762	790 (44.8%)	104. 7	28 (14.7%)	C
An Baile Dubh	128	36 (28.1%)	75.9	0(0%)	C
Sráidbhaile*	41	12 (29.3%)	74.6	0(0%)	C
An Daingean	1498	435(29%)	69.7	18(17.5%)	C
Iomlán	3,775	1409 (37.3%)			

Fáisnéis ón Nua-Shonrú ar an SCT (2015), Critéir na gCatagóirí de réir SCT (2007)

Tábla 3.4: Limistéar Pleanála Teanga Chiarraí Thiar: Catagóir C

Tá an saghas seo idirdhealaithe idir catagóirí tábhachtach in aon phlean teanga toisc go bhfuil pleanáil teanga dífriúil ag teastáil do cheantair atá an-éagsúil ó thaobh na teanga de. Tá bisiúlacht(láidreacht) na Gaeltachta ag brath ar dhlús an phobail

teanga (nó líon na cainteoirí laethúla nádúrtha mar chéatadán den phobal iomlán), rud atá fíor d'aon phobal ina bhfuil mionteanga á labhairt. Ní féidir le haon teanga maireachtaint go fadtéarmach gan pobal láidir chun í a labhairt mar ghnáth theanga laethúil teaghlaigh, áit a mbíonn an teanga mar ghné eitneach dhúchasach den phobal. Nuair a thiteann dlús an phobail teanga (cainteoirí laethúla nádúrtha) faoi bhun tuairim is dhá thrian den phobal, cailítear an cumas pobal teanga nádúrtha orgánach a chruthú. Eascraíonn pobail ina dhiaidh san ina bhfuil an Béarla in uachtar, ach go mbíonn an Ghaeilinn in úsáid ag leibhéal institiúideach (m.sh. scoileanna/comharchumainn/roinnt coistí).

Bheadh sé dodhéanta d'aon obair phleanála teanga tromlach an phobail a iompú ar an nGaelinn mar theanga an teaghlaigh/ an phobail sna ceantair Ghaeltachta i gCatagóir B nó C ach is féidir leis an bpleanáil teanga feidhm institiúideach na teanga a láidriú sna ceantair seo. Tharla a leithéid seo de láidriú in Oirthear Dhuibhneach sa tréimhse idir Daonáirimh 2002 agus Daonáireamh 2011 (féach torthaí an SCT agus arís torthaí an Nuashonraithe ar an SCT in 2015 i dtaca le hOirthear Dhuibhneach).

Sna ceantair Ghaeltachta is láidre (ceantair Chatagóirí A), cé go bhfuil seasmhacht sa phobalteanga sna haoisghrúpaí is sine agus seasmhacht áirithe in aoisghrúpaí na dtuismitheoirí, tá brú ollmhór ar shealbhú agus ar labhairt shóisialta na Gaelainne i measc óige na dúthaí (an chéad ghlúin eile). Is gá don phleanáil teanga greasán úsáide agus saibhríthe teanga a chruthú agus a thógaint ar bhonn práinneach don aos óg sna ceantair seo in iarracht an pobal teanga a thabhairt ar aghaidh glúin eile. Tá an creimeadh atá á dhéanamh ar na pobail teanga i gCatagóir A na Gaeltachta (Corca Dhuibhne san áireamh) ag titim amach ag ráta níos tapúla ná mar a bhí á thuar in 2007 san SCT. (Féach figiúirí sa NuaShonrú ar an SCT, 2015 do Chatagóir A).

Tá dhá phríomhdhúshlán ag an gcuid is láidre de limistéar pleanála teanga Chiarraí Thiar (Dún Chaoin, Baile an Fheirtéaraigh, An Mhuiríoch agus an Fheothnach) más í aidhm na pleanála teanga go mbeidh glúin eile de chainteoirí nádúrtha laethúla/dúchais/baile Gaelainne ag teacht chun cinn. Ar an gcéad dul síos, níl dlús an phobail láidir a dhóthain ag leibhéal na hóige sa cheantar. i. tá na cainteoirí dúchais/baile Gaelainne sa bheagán i measc a bpobail féin fiú (féach Tábla 3.5 thíos). Tugann Tábla 3.5 eolas dúinn ar chúlra/cumas teanga na ndaltaí a fhreastalaíonn ar bhunscoileanna Chatagóir A i Limistéar Pleanála Teanga Chiarraí Thiar faoi láthair (Méán Fómhair 2016-2017).

	Iomlán daltaí sna scoileanna	Cainteoir Baile (An Ghaeilinn in uachtar ag baile)	Gaelainn mhaith	Gaelainn Chuíosach	Ar Bheagán Gaelainne	Gan aon Ghaeilinn
Iomlán daltaí sna scoileanna 2016-2017	167	57 (34.1%)	29 (17.4%)	58 (34.7%)	14 (8.3%)	9 (5.4%)

(Eolas bailitithe ó na scoileanna don Phlean Teanga, Feabhra 2017)

Tábla 3.5: Cúlra / Cumas Teanga na nDaltaí a fhreastalaíonn ar bhunscoileanna Chatagóir A LPT Chiarraí Thiar

Taispeántar thuas gur 34% de dhaltáí na mbunscoileanna seo atá sa chuid is láidre den LPT ag a bhfuil an *Ghaeilinn in uachtar mar theanga teaghlaigh*. Tá 17 % eile a bhfuil *Gaelainn mhaith* acu. Tá 49 % de na daltaí a bhfuil *Gaelainn chuíosach* acu, atá ar *bheagán Gaelainne* nó atá *gan aon Ghaeilinn*.

Anuas ar an ndúshlán líonmhaireachta seo (easpa dlúis sa phobal), tá dúshlán mór eile i gceist – dúshlán an chumais nó an tsealbhaithe. Níl ag éirí le dóthain den bheagán cainteoirí dúchais/baile atá ann an Ghaeilinn a thabhairt leo go dtí an leibhéal cumais san le go mbeidís féin compordach á labhairt nuair a shroicheann siad aois dheireadh na bunscolaíochta/tús na hiarbhunscolaíochta. Tarlaíonn sé seo toisc go mbíonn brú sóisialta orthu Béarla a labhairt ag aois an-óg sula mbíonn an deis acu spriocanna tábhachtacha a bhaint amach agus iad ag sealbhú na Gaelainne (Lenoach, 2012, Péterváry: 2014). Iompaíonn na cainteoirí dúchais/baile Gaelainne ar an mBéarla ina measc féin, fiú, de bharr na heaspa inniúlachta seo sa Ghaeilinn agus de bharr na taithí sóisialta Béarla a fhaigheann siad sa chóras/sa phobal .i. a bheith meascáithe le daoine nach bhfuil compordach ag labhairt na Gaelainne. Ó bhlianta deireanacha na bunscolaíochta ar aghaidh, labhrann formhór den óige atá á dtógaint/líofa sa Ghaeilinn, Béarla ina measc féin mar ghnáththeanga chun ábhair dhoimhne, mothúcháin, gnáthchumarsáid agus gnáthshaoil an duine óig/an déagóra a phlé (SCT, Suirbhé na nDaoine Óga, 2007: Ceist 23: Na Cúiseanna go labhrann cainteoirí dúchais/líofa Gaelainne Béarla le cainteoirí dúchais/líofa Gaelainne eile).

3.3. Gaeltacht Chorca Dhuibhne:: Próifíl Shocheacnamaíocht: An Daonra

Tá an phleanáil teanga fréamhaithe sa phleanáil forbartha pobail/socheacnamaíochta trí chéile. Ní féidir bonn seasmhach a chur fén teanga sa phobal mura bhfuil bonn socheacnamaíochta láidir fén bpobal. Seo na príomh láidreachtaí agus laigí a tháinig chun cinn faoi leithinis Gaeltachta Chorca Dhuibhne in anailís shocheacnamaíoch a deineadh ar an leithinis in 2015 (Ní Shéaghdha, 2015 d'Údarás na Gaeltachta).

- Is ceantar mór turasóireachta é leithinis Chorca Dhuibhne. Ceaptar gur c. 500,000 turasóir a thagann chun na leithinse gach bliain. Tá an turasóireacht

chultúrtha an-luachmhar sa limistéar chomh maith. Ceaptar gur fiú €6-7 milliún sa bhliain gnó na gColáistí Samhraidh amháin sa cheantar.

- Is ceantar tuaithe iargúlta é leithinis Chorca Dhuibhne. Tá níos lú ná 500 duine ag maireachtaint sna toghcheantair ar fad seachas timpeall ar bhaile an Daingin. Tá daonra 1,498 duine i dtoghcheantar An Daingin agus 1,762 sa toghcheantar máguaird, Na Gleannta.
- Tá príomhbhaile na leithinse, An Daingean, 30 míle ó mhórbhaile Thrá Lí (baile a bhfuil ráta dífhostaíochta ard aige - 27.4% - i gcomparáid leis an ráta náisiúnta 19%). Is bóthar tánaisteach, an N86, a cheanglaíonn an dá bhaile.
- Tá infreastruchtúr lag sa limistéar, bóithre tánaisteacha agus seanchóras IT analóg fós i bhfeidhm i gceantair laistiar den Daingean. Ní féidir luas idirlín níos tapúla ná 1 Mb a fháil i gceantair áirithe. Tá pócaí ann le clúdach fón-ghluaiste an-lag agus bíonn custaiméirí 3 agus *Vodafone* gan clúdach ar feadh tréimhse go rialta.
- Is fás an-bheag (3%) a tháinig ar dhaonra Chorca Dhuibhne idir 2002 agus 2011. Tháinig fás i bhfad níos mó ar an daonra náisiúnta (16%) agus ar dhaonra na bpobal iargúlta (10%) in Éirinn sa tréimshe chéanna.
- Tá próifíl aoise an daonra i Limistéar Pleanála Teanga Chiarraí Thiar beagán níos sine ná an phróifíl aoise go náisiúnta. Tá an líon daoine atá idir 20-30 bliain i gCorca Dhuibhne íseal i gcomparáid leis na haoisghrúpaí eile agus bhí titim mhór san aoisghrúpa 0-14 bliana anseo idir 2002-2011.
- Saolaíodh 17% de phobal Chorca Dhuibhne lasmuigh d'Éirinn (2011) agus d'ardaigh an ceatadán daoine a saolaíodh lasmuigh den tír thar thréimhse (2002-2011).
- Tá céatadán níos airde de phobal Chorca Dhuibhne sna grúpaí is airde d'aicme shóisialta ná mar atá ag leibhéal an chontae, go náisiúnta ná i gceantair Ghaeltachta eile ar nós ceantar Gaeltachta Dhún na nGall.
- Is iad an trí ghrúpa gairme is mó i gCorca Dhuibhne ná *Oibrithe Seirbhísí* (19% den phobal oibre), *Oibrithe Proifisiúnta, Teicniúla agus Sláinte* (19% eile den phobal) (múinteoirí, dochtúirí agus banaltraí áirithe anseo) agus *Oibrithe Talmhaíochta Coillte agus Iascaireachta* (18%). Tá 11% eile ag plé le *Trádáil agus Tráchtáil*.
- Tá an tríú cuid den lucht oibre (oibrithe seirbhísí & lucht trádála/tráchtála) ag brath go mór ar an turasóireacht. Is obair sheasúrach í seo a bhfuil pá íseal ag baint léi go minic.
- Tá an cheathrú cuid den phobal oibre ag brath ar a bheith soghluaiste nó a thaistealaíonn amach ón leithinis dá gcuid oibre.
- Tá oideachas maith ar ógphobal Chorca Dhuibhne. Is iad na hábhair staidéir is mó atá ag céimithe ollscoile i gCorca Dhuibhne ná na hEolaíochtaí Sóisialta, Gnó agus Dlí, Oideachas agus Oiliúint Mhúinteoireachta agus Cúrsaí Sláinte agus Leasa.
- Tá cumas i labhairt na Gaelainne ag 80% den phobal cé nach í teanga an phobail í ach amháin i gcás cuid bheag den phobal (Ceantair Chat. A i measc na n-aoisghrúpaí meánacha agus is sine). Tá an cumas is airde sa Ghaeilinn i measc oibrithe feirme agus iascairí ach is iad na hoibrithe proifisiúnta, teicniúla agus sláinte is mó a labhrann an Ghaeilinn go laethúil.
- Tá teanga eile iasachta ag 8% de phobal Chorca Dhuibhne. Francís agus Gearmáinis an dá theanga is mó atá i gceist. Is í an Liotuáinis an teanga baile

is coitianta sa leithinis i ndiaidh an Bhéarla agus na Gaelainne.

- Tá céatadán ard de thithe Chorca Dhuibhne ina dtithe saoire. Ag cur céatadán na dtithe saoire agus na dtithe folamha le chéile i gCorca Dhuibhne, is ionann é san agus 42% den tithíocht iomlán atá sa limistéar.

3.4. Cur síos ar an Limistéar de réir na réimsí pleanála teanga/ Forbartha Pobail: Na Tacaíochtaí

Ní mór don phleanáil teanga a bheith uileghabhálach trasna na réimsí pleanála teanga/forbartha pobail chun dul i ngleic leis an ndúshlán teanga/pobail atá mínithe i mír 3.2. Tá tacaíochtaí maithe i réimsí áirithe fobartha pobail/pleanála teanga i Limistéar Pleanála Teanga Chiarraí Thiar cheana féin gur féidir a fhorbairt agus tógaint orthu agus réimsí eile pleanála teanga/pobail gur gá a fhorbairt ó bhonn.

3.4.1 Seirbhísí Tacaíochta Teaghlaigh/Teanga agus Seirbhísí Cúraim Leanaí

- Cuireann an **Scéim Tús Maith/Oidhreacht Chorca Dhuibhne** tacaíocht theangalárnaithe ar fáil i réimse tacaíochta teaghlaigh/teanga sa Limistéar. Reáchtálann Tús Maith grúpaí súgartha do thuismitheoirí agus leanaí i mBaile an Fheirtéaraigh, sa Daingean agus i Lios Póil. Ritear grúpa Scléip an tSathairn do chlannaibh atá ag tógaint a leanaí le Gaelainn uair sa mhí i mBaile an Fheirtéaraigh agus máguaird. Tá scéim cuntóirí baile á rith chun tacú le clannaibh úsaid na Gaelainne a chur chun cinn sa bhaile.
- Tá roinnt mhaith **cúramóirí leanaí** ag feidhmiú sa LPT ag tabhairt aire do leanaí ina dtithe féin go príobháideach. Tá dhá sheirbhís cúraim leanaí á reáchtáil i bhfoirgintí poiblí sa cheantar, ceann gur gnó príobháideach é i bhfoirgneamh Áiseanna na hÓige sa Daingean agus ceann eile atá á rith go hiomlán trí Ghaelainn ag **Comhar na Naíonraí Gaeltachta** san **Ionad Tacaíochta Teaghlaigh** i mBaile an Fheirtéaraigh.
- Tá **Ionad Tacaíochta Teaghlaigh/Teanga** tógtha i mBaile an Fheirtéaraigh ó 2015. Tá súil an t-ionad seo a fhorbairt chun réimse leathan seirbhísí tacaíochta teaghlaigh teangalárnaithe a chur ar fáil do phobal Iarthar Dhuibhneach má mhaoinítear an togra fén bpróiséas pleanála teanga. Is obair dheonach atá i gceist le roinnt mhaith den obair faoi láthair, rud a chuireann bac ar an bhforbairt ar na seirbhísí tacaíochta teaghlaigh/teanga.
- Tá Ionad Príomhchúraim ag **Feidhmeannacht na Seirbhíse Sláinte** sa Daingean. Cuireann siad seirbhísí príomhchúraim ar fáil do phobal an LPT–banaltraí poiblí, teiripe urlabhra, oibríthe sóisialta, fisiteiripe, seirbhís dochtúirí teaghlaigh, agus seirbhís tástála forbartha do leanaí réamhscoile. Níl aon pholasaí ag an eagraíocht a chinntíonn go gcuirfear na seirbhísí seo ar fáil trí Ghaelainn ach triailéann siad seirbhísí a chur ar fáil trí Ghaelainn nuair a bhíonn éileamh orthu, d’aoisigh an phobail ach go háirithe. Maidir le seirbhísí tacaíochta teaghlaigh, is iad na banaltraí poiblí is mó a bhfuil déileáil acu le clannaibh agus leanaí na dúthaí agus an teirpeoir urlabhra a dhéileálann le leanaí le deacrachtaí urlabhra. Cuirtear an tseirbhís seo ar fáil trí Ghaelainn más féidir nuair a dhéantar éileamh air. Tá Gaelainn ag roinnt

de na doctúirí teaghlaigh atá ag obair sa Daingean faoi láthair ach ní polasaí de chuid an FSS atá i gceist anseo.

3.4.2 An Córas Oideachais i gCorca Dhuibhne (lena n-áirítear seirbhísí luathoideachais)

- Tá cúig sheirbhís réamhscolaíochta (Naíonra) lánGhaeilge á rith sa LPT ag **Comhar na Naíonraí Gaeltachta** (Baile an Fheirtéaraigh, An Fheothanach, Ceann Trá, An Daingean agus Lios Póil). Is seirbhísí teangalárnaithe iad seo a fhreastlaíonn ar leanaí réamhscolaíochta. Is 88 leanbh ar fad atá ag freastal ar na seirbhísí seo go léir i mbliana (2016-17). Ag tosnú amach in 2016, is mar seo a bhí cúlra/cumas teanga na ndaltaí.

Iomlán daltaí na Naíonraí 2016-2017	Cainteoirí Dúchais	Gaelainn mhaith	Ar Bheagán Gaelainne	Tuiscint ar an nGaelainn	Gan Tuiscint ar an nGaelainn
88	20%	6%	41%	17%	16%

(Eolas ó CNNG: 2017)

Tábla 3.6: Cúlra/Cumas teanga na ndaltaí a thosnaigh i Naíonraí Limistéar Pleanála Teanga Chiarraí Thiar i Meán Fómhair 2016

Tá dhá sheisiún Montessori (dhátheangach/trí Bhéarla) á rith in Ionad Áiseanna na hÓige sa Daingean.

- Tá **11 bhunscoil** Ghaeltachta lonnaithe i Limistéar Pleanála Teanga Chiarraí Thiar le 558 dalta ag freastal orthu (Meán Fómhair 2016 - Meitheamh 2017). Tá ceithre cinn acu lonnaithe i gceantair Chatagóir A, 4 bhunscoil lonnaithe i gcatagóir B agus 3 scoil eile i gCatagóir C LPTCT.

Iomlán Scoileanna/Daltaí	Catagóir A	Catagóir B	Catagóir C
11 Scoil	4 Scoil	4 Scoil	3 Scoil
558 dalta	167 dalta	220 dalta	171 dalta

(Eolas bailithe ó na scoileanna, Feabhra 2017)

Tábla 3.7 Líon iomlán na mbunscoileanna agus na ndaltaí i LPTCT de réir Catagóire

Tá cumas agus cúlra teanga na ndaltaí ag brath ar an gceantar teanga ina bhfuil an scoil suite. Taispeánadh thuas i dTábla 3.5 gurb ionann na daltaí gur cainteoirí baile/dúchais Gaelainne iad agus an tríú cuid d'iomlán na ndaltaí sna ceantair is láidre Gaelainne sa dúthaigh (Cat. A). I gcatagóir B, tá c.10% de na daltaí ina gcainteoirí laethúla baile agus i gcatagóir C tá níos lú ná 5% de na daltaí a bhfuil an Ghaeilinn in uachtar mar theanga baile (eolas bailithe ó na scoileanna, Feabhra 2017).

- I measc na scéimeanna tacaíochta teanga a riarann **Oidhreacht Chorca Dhuibhne/CFCD** sna bunscoileanna, tá scéim na gcúntóirí teanga sna bunscoileanna. Scéim í seo a bunaíodh sa cheantar seo an chéad lá riamh chun tacú le daltaí nach raibh cúlra Gaelainne acu. Beidh athbhreithniú iomlán á dhéanamh ar an scéim seo fén bPolasaí Oideachais Gaeltachta (2016) agus táthar ag súil go mbeidh clár saibhrithe teanga i gceist chun tacú le cainteoirí baile chomh maith céanna le foghlaimoirí. Tá mórán scéimeanna tacaíochta eile ag OCD ag feidhmiú sa chóras Oideachais – Scéimeanna scéalaíochta/amhránaíochta/scribhneoireachta.
- Tá **iarbhunscoil amháin** san LPT atá ag freastal ar an bpobal áitiúil – Pobalscoil Chorca Dhuibhne agus tá iarbhunscoil chónaithe lánGhaeilge do chailíní i mBaile an Ghoilín, An Daingean. Cuireann Pobalscoil Chorca Dhuibhne oideachas lánGhaeilge ar fáil do phobal Chorca Dhuibhne agus cuirtear clár tacaíochtaí ar fáil do dhaltáí a thosnaíonn ar bheagán Gaelainne – clár An Droichid.
- Tá láithreacht ag **Ollscoil na hÉireann, Corcaigh** sa LPT (Dún Chíomháin, Baile an Fheirtéaraigh) agus iad ag oibriú i gcomhar leis an bpobal agus le Comharchumann Forbartha Chorca Dhuibhne chun cúrsaí aosoideachais trí Ghaeilinn a chur ar fáil sa dúthaigh. Bíonn mic léinn ó COC ag freastal ar chúrsaí Gaelainne/Cultúir i nDún Chíomháin gach deireadh seachtaine i rith na bliana acadúla.

3.4.2 *Deiseanna Foghlama lasmuigh den chóras oideachais i gCorca Dhuibhne*

- Cuireann **Comharchumann Forbartha Chorca Dhuibhne/Oidhreacht Chorca Dhuibhne** mórán deiseanna foghlamtha teanga ar fáil don phobal lamsuigh den chóras oideachais. Tá clár leathan cúrsaí Gaelainne á rith ag Oidhreacht Chorca Dhuibhne i mBaile an Fheirtéaraigh agus sa Daingean ar bhonn seachtainiúil. Bíonn ranganna rialta ann do thuismitheoirí chun an deis a thabhairt dóibh an Ghaeilinn a fhoghlaim chomh maith. Reáchtálann **Comhairle Contae Chiarraí** i gcomhar le **Oidhreacht Chorca Dhuibhne** agus **Dún Chíomháin** cúrsa Gaelainne TEG sa Daingean ar bhonn seachtainiúil.
- Reáchtálann CFCD gnó na **gColáistí Samhraidh** chun Gaelainn a mhúineadh do dhaltáí iarbhunscoile sa samhradh agus d’ábhair oidí na gColáistí Oiliúna i rith na bliana.

3.4.3 *Seirbhísí Óige don Aos Óg agus d’aoisghrúpaí eile*

- Is iad **KDYS** (Kerry Diocesan Youth Services) is mó a chuireann seirbhísí ar fáil don óige i gCorca Dhuibhne faoi láthair, lasmuigh de na cumainn spóirt agus caitheamh aimsire. Tá **Óige na Gaeltachta (Muintearas)** ag iarraidh stráitéis a chur chun cinn don óige sa cheantar faoi láthair i gcomhar leis an **mBord Oideachas agus Oiliúna/Oidhreacht Chorca Dhuibhne**. Níl aon pholasaí Gaelainne ag an eagraíocht KDYS ach cuireann an oibrí deonach a ritheann an t-aon Chlub Óige atá á reáchtáil san LPT (Ceann Trá) béim ar an nGaelainn.

- Seirbhísí d'Aosaigh an Phobail – Cuireann **FSS** roinnt seirbhísí ar fáil as Gaelainn. Eagraíonn an **tlonad Tacaíochta Teaghlaigh** dinnéar/ócaid as Gaelainn uair sa choicís d'aoisigh i bparóiste an Fheirtéaraigh. Bíonn ócaid sheachtainiúil d'aoisigh in **Ionad Caitliona** i gCeann Trá. Tá súil ag CFCF forbairt a dhéanamh ar sheirbhísí d'aoisigh an phobail sa dúthaigh.

3.4.5 An Earnáil Gnó, forbairtí geilleagracha & tionsclaíocha agus an Turasóireacht Chultúrtha i gCorca Dhuibhne

- Is é **Údarás na Gaeltachta** an eagraíocht stáit atá freagrach as forbairt eacnamaíochta na Gaeltachta. Cothaíonn siad agus maoiníonn siad forbairtí fiontraíochta agus tionscnaimh cruthaithe fostaíochta sa Ghaeltacht. Tá oifigí réigiúnda na Mumhan acu i bpríomhbhaile an Limistéir Pleanála Teanga, An Daingean. Tá 572 duine fostaithe ar bhonn lánaimseartha i gcuideachtaí a fhaigheann tacaíocht ó Údarás na Gaeltachta i nGaeltacht Corca Dhuibhne (2016). Cheadaigh an eagraíocht €666,049 do thograí gnó agus pobail i sa cheantar Gaeltachta seo anuraidh (2016). Bíonn coinníoll teanga le gach maoiniú a thugtar (urraíocht, léasanna, deontais fostaíochta srl.) ach bíonn dúshláin ag baint le cur i bhfeidhm na gcoinníollacha san uaireanta.
- Tá earnáil mhór gnó príobháideach i Limistéar Pleanála Teanga Chiarraí Thiar. Tá an Ghaelainn lárnach i ngnónna áirithe agus is é an Béarla atá in uachtar i ngnónna eile.

3.4.6 Eagraíochtaí Pobail agus Comharchumann i gCorca Dhuibhne

- Tá struchtúr láidir forbartha pobail/eagraíochtaí pobail i gCorca Dhuibhne. Tá Comharchumann agus Coistí Forbartha i bhfeidhm i roinnt mhaith de na paróistí le fada agus mórán oibre forbartha pobail, teanga agus sóisialta ar siúl acu. Tá Comharchumann Forbartha Chorca Dhuibhne, Comharchumann Dhún Chaoin, Comharchumann an Leith Triúigh mar aon le Coistí Forbartha Cheann Trá, Coiste Lios Póil agus Cumann Tráchtála an Daingin i measc na ngrúpaí forbartha atá ag feidhmiú sa dúthaigh. Tá réimsí leathan gníomhaíochtaí ar siúl agus imeachtaí á rith acu, ó ghnó Choláistí Samhraidh Chorca Dhuibhne (Comharchumann Forbartha Chorca Dhuibhne) go féilte áitiúla sna paróistí éagsúla (Coiste Lios Póil agus Comharchumann Dhún Chaoin). Bíonn an Ghaelainn in uachtar ag formhór na n-imeachtaí/gníomhaíochtaí a chuireann formhór na n-eagraíochtaí/coistí pobail seo ar bun.

3.4.7 Na Meáin Chumarsáide i gCorca Dhuibhne

- Is é stúidió Raidió na Gaeltachta i mBaile na nGall an láithreach is mó atá i réimse na meán cumarsáide Gaelainne i gCorca Dhuibhne. Tá 12 fostaithe go háitiúil ag RnaG agus is 3 mhiliúin an caiteachas atá acu in aghaidh na bliana chun ionchur a bheith acu sa sceideal náisiúnta a chuireann Raidió na Gaeltachta amach. Bíonn clár beo irise á chraoladh acu in aghaidh an lae (An Saol Ó Dheas) ó Bhóthar na Léinsí agus seirbhís nuachta laethúil, mar aon le clár na bhfógraí agus cláracha ceoil.
- Deineann an comhlacht neamhspleách teilifíse, Sibéal Teo. cláracha trí

Ghaelainn do TG4. Tá an comhlacht seo lonnaithe in oifigí an Údaráis sa Daingean. Dhein Sibéal Teo. 27 clár leath uair a chloig do TG4 in 2016. Bíonn béim acu ar chláir faisnéise agus cláir ceoil agus cuireann siad an-bhéim ar ghnó iomlán na comhlachta a dhéanamh trí Ghaelainn. Tá duine amháin fostaithe go lánaimseartha agus bíonn idir 4 agus 15 fostaithe ar bhonn páirtaimseartha ag brath ar chláir.

- Tá iriseoir de chuid TG4 fostaithe go háitiúil chun nuacht áitiúil agus eile a chlúdach.

3.4.8 Seirbhísí Stáit/ Poiblí i gCorca Dhuibhne

- Tá morán seirbhísí stáit á gcur ar fáil sa Limistéar Pleanála Teanga seo ag eagraíochtaí/grúpaí stáit difriúla ar nós Feidhmeannacht na Seirbhísí Sláinte, An Garda Síochána Gardaí, An Post, Teagasc (An Roinn Talmhaíochta), Oifig na nOibreacha Poiblí. Tá seirbhísí eile ar nós Leabharlann an Daingin agus an tIonad Athchúrsála á riaradh ag an rialtas áitiúil, Comhairle Contae Chiarraí. Bíonn dualgas reachtúil ar na heagraíochtaí stáit/rialtas áitiúil freastal ar an bpobal Gaeltachta trí Ghaelainn má bhíonn scéim teanga aontaithe acu le Roinn na Gaeltachta. Tá scéim teanga aontaithe ag Comhairle Contae Chiarraí leis an Roinn ach níl ag na heagraíochtaí stáit eile sa cheantar agus tá formhór na seirbhísí seo á gcur ar fáil as Béarla amháin.
- Seirbhísí Eaglasta – Tá seirbhísí eaglasta (**An Chomhairle Tréadach**) laistair de Dhaingean ag feidhmiú trí Ghaelainn. Tá Ceann Trá nascaithe le paróiste an Daingin do shacraimintí áirithe, ar nós an chóineartaithe agus bíonn sé san i mBéarla. Bíonn aifreann as Gaelainn uair sa mhí ar a laghad i Lios Póil.

3.4.9 An Rialtas Áitiúil: Pleanáil agus Forbairt Fhisiceach i gCorca Dhuibhne

- Is é **Comhairle Contae Chiarraí** atá freagrach as curaimí rialtais áitiúil, as an bpleanáil agus an bhforbairt fhisiceach i gCorca Dhuibhne.
- Tá Plean Forbartha Contae 2015-2021 i bhfeidhm faoi láthair chun an phleanáil a rialú sa chontae. Is é príomhaidhm Gaeltachta an phlean forbartha ná oidhreacht theangeolaíoch agus chultúrtha na gceantar Gaeltachta a chosaint agus an Ghaelainn a chosaint mar theanga phobail.
- Tá Oifig na Gaeilge sa Chomhairle Contae lánach i gcur i bhfeidhm spriocanna teanga na Comhairle, spriocanna atá dírithe ar sheirbhísí na Comhairle a chur ar fáil trí Ghaelainn agus ar úsáid na Gaelainne sa Ghaeltacht i gCiarraí a láidriú.
- Maidir leis an bpleanáil, tá dualgas reachtach ar an gComhairle de réir an Acht um Phleanáil agus Forbairt 2000 céatadán de thithíocht in eastáiteanna príobháideacha sa Ghaeltacht a chur i laetaobh do chainteoirí Gaelainne (ag teacht leis an gcéatadán de chainteoirí leathúla atá sa phobal de réir an daonáirimh). Níl an clásal céanna ag baint leis an tithíocht shóisialta. Níl aon

chlásali bhfeidhm a thugann tús áite do dhaoine le Gaelainn cead pleanála a fháil do thithe aonair sa Ghaeltacht.

3.4.10 Seirbhísí Sóisialta agus Caitheamh Aimsire

- Tá iliomad seirbhísí sóisialta agus caitheamh aimsire ar fáil d'óige agus do phobal Chorca Dhuibhne. Braitheann teanga na n-imeachtaí seo ar an eagraíocht/club/cumann atá á reáchtáil. Tá réimse leathan seirbhísí sóisialta agus caitheamh aimsire ar fáil trí Bhéarla i mbaile an Daingin. Ní dhéantar an oiread san soláthair do sheirbhísí trí Ghaelainn.
- Maidir le spóirt agus caitheamh aimsire d'óige na dúthaí, is i mBéarla a bhíonn a lán díobh seo á gcur ar fáil. Tá polasaí láidir Gaelainne ag Cumann Caide na Gaeltachta/ Cumann Ban Chorca Dhuibhne agus deineann Cumann Rugbaí Chorca Dhuibhne iarracht mhór ó thaobh na Gaelainne de.
- Tá compántas láidir drámaíochta Gaelainne sa cheantar do dhaoine fásta, Áisteoirí Bhréanainn. Tá compántas drámaíochta do leanaí sa Daingean a fheidhmíonn trí Bhéarla. Cuireann Oidhreacht Chorca Dhuibhne seisiúin/tréimhsí drámaíochta (as Gaelainn) ar siúl do leanaí ar bhonn rialta.